

บทความ

เรื่อง

การบริหารจัดการคดี (หลักนิติธรรม) ประเทศญี่ปุ่น

โดย

กลุ่มที่ ๖

นายพนง	จะนนท์	นิติกรชำนาญการพิเศษ
นายตฤณ	บุตรดีวงศ์	เจ้าพนักงานคดีชำนาญการ
นายนิติ	รัชศฤงคารสกุล	เจ้าพนักงานคดีชำนาญการ
นางสาวนันทน์ช	แสงพิชัย	นิติกรปฏิบัติการ
นางสาววรรณพร	พรหมทอง	นักวิเคราะห์นโยบาย และแผนปฏิบัติการ

เอกสารฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรมหลักสูตร

“การบริหารจัดการคดี (หลักนิติธรรม) ณ มหาวิทยาลัยซีคูปะ ประเทศญี่ปุ่น”

ระหว่างวันที่ ๑๙ มิถุนายน - ๒ กรกฎาคม ๒๕๕๙

การบริหารจัดการคดี (หลักนิติธรรม) ประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นมีที่ตั้งอยู่ในมหาสมุทรแปซิฟิก ด้านตะวันออกของทวีปเอเชียมีพื้นที่ประเทศทั้งหมดประมาณ ๑๔๕,๘๖๕ ตารางไมล์ ภูมิประเทศประกอบด้วยเกาะใหญ่ จำนวน ๔ เกาะ คือ ๑) เกาะฮอนชู (Honshu) เป็นเกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ ๒๓๑,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ๒) เกาะฮอกไกโด (Hokkaido) ตั้งอยู่ทางเหนือสุดของประเทศญี่ปุ่น มีอากาศหนาวเย็นมากที่สุดและอากาศค่อนข้างดีตลอดทั้งปี พื้นที่เกาะประมาณ ๘๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร ๓) เกาะชิโกกุ (Shikoku) เนื่องจากเป็นเกาะที่มีขนาดเล็กที่สุดในสี่เกาะหลัก โดยมีเนื้อที่อยู่เพียงแค่ ๑๙,๐๐๐ ตารางกิโลเมตรเท่านั้นแต่ก็มีความสวยงามและคงบรรยากาศแบบธรรมชาติไว้อย่างดี และ ๔) เกาะคิวชู (Kyushu) มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสาม เนื้อที่โดยประมาณ ๔๒,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร สภาพโดยรวมมีอากาศค่อนข้างดีตลอดทั้งปี ยกเว้นในช่วงหน้าร้อนที่อากาศอาจจะร้อนมากกว่าปกติ นอกจากนี้ยังมีเกาะเล็กเกาะน้อยอีกรวมประมาณ ๓,๙๐๐ เกาะ ในบรรดาเกาะเหล่านี้เกาะที่มีความสำคัญที่สุด คือ เกาะฮอนชู เพราะนอกจากเป็นที่ตั้งของเมืองโตเกียวซึ่งเป็นเมืองหลวงแล้วยังมีแหล่งผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่สำคัญ เกาะฮอนชูแบ่งออกได้เป็น ๔ เขต คือ เขตโตโฮกุ เขตชูบุ เขตกานเซอิ และเขตชูโก

ประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศที่มีการใช้ระบบประมวลกฎหมาย หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law)^๑ เช่นเดียวกับประเทศไทย โดยในปัจจุบันญี่ปุ่นมีรัฐธรรมนูญ และประมวลกฎหมายหลักอีก ๕ ฉบับ คือ ประมวลกฎหมายแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายพาณิชย์ ประกอบกันเป็น “กฎหมายทั้ง ๖ (the Roppo; Six Codes)” ซึ่งถือเป็นระบบกฎหมายหลักที่มีความสำคัญของญี่ปุ่น ประเทศญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมทางกฎหมายมายาวนานหลายร้อยหลายพันปี โดยเริ่มตั้งแต่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน จนกระทั่งมีการรับเอาวัฒนธรรมทางกฎหมายจากประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ถูกนำมาใช้ และมีการออกกฎหมายใหม่ต่างๆ รวมทั้งมีการแก้ไขกฎหมายที่มีอยู่ โดยกฎหมายใหม่เหล่านั้นได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสหรัฐอเมริการะหว่างการเข้ายึดครองของกองทัพพันธมิตร แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายญี่ปุ่นเองก็มีที่มาจากกฎหมายตามแนวบรรทัดฐานของคำพิพากษา (Case Law) หรือระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี หรือกฎหมายระบบแองโกลอเมริกัน หรือระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Common Law)^๒ ซึ่งจำเป็นต้องตีความอย่างละเอียด และต้องมีการพัฒนากฎหมายใหม่อย่างมีประสิทธิภาพโดย

^๑ ระบบกฎหมายซีวิล ลอว์ (Civil Law) หรือก็คือระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร จุดกำเนิดอยู่ที่อาณาจักรโรมัน ระบบกฎหมายนี้จะมีลักษณะเป็นการรวบรวมเอาจารีตประเพณีหรือกฎหมายต่างๆ หรือบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใหม่ โดยบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและจัดไว้เป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระเบียบ ซึ่งเรียกว่าประมวลกฎหมาย ซึ่งแต่เดิมนั้นไม่มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จนชั้นที่ถูกปกครองในโรมันจึงมีการเรียกร้องให้ชนชั้นสูงทำการเขียนกฎหมาย เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้ชนชั้นที่ถูกปกครองได้รู้กฎหมายด้วย ซึ่งระบบกฎหมายนี้ก็ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยก็ใช้ระบบกฎหมายซีวิล ลอว์ ตัวอย่างเช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ฯลฯ (ที่มา <http://lawssystem๑๕๐๒๙.blogspot.com/>)

^๒ กฎหมายคอมมอน ลอว์ (Common Law) เป็นกฎหมายที่วิวัฒนาการมาจากคำพิพากษาของศาลพระมหากษัตริย์หรือศาลหลวง (King's Court) พระเจ้าวิลเลียม ได้จัดตั้งศาลพระมหากษัตริย์หรือศาลหลวง (King's Court) โดยมีการคัดเลือกผู้พิพากษาที่มีความรู้ ความสามารถ จากส่วนกลางหมุนเวียนออกไปพิจารณาคดีในศาลท้องถิ่นทั่วทุกแคว้น ใช้ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) แทนการพิจารณาคดีแบบเดิม

นักกฎหมาย หรือนักวิชาการกฎหมาย นอกจากนี้กฎหมายต่างๆ ที่มีการแก้ไข เช่น ข้อบังคับทางพาณิชย์หลายฉบับ และกฎหมายที่มีผลใช้บังคับต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลแนวคิดกฎหมายแบบจารีตประเพณี กฎ ระเบียบ หรือรูปแบบทั่วไปของกฎหมายที่มีอยู่ในสหภาพยุโรปด้วยเช่นกัน ระบบกฎหมายของญี่ปุ่นจึงมีลักษณะเป็นกฎหมายที่ผสมผสานระหว่างกฎหมายระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) กับกฎหมายระบบแองโกลอเมริกา หรือระบบกฎหมายจารีตประเพณี หรือระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Common Law) โดยหลอมรวมเป็นระบบกฎหมายญี่ปุ่นภายใต้ขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมของญี่ปุ่นเองอันมีความสำคัญอย่างมากสืบทอดกันมาหลายร้อยปี และยังคงมีความหลากหลายอยู่ถึงปัจจุบัน

กฎหมายของประเทศญี่ปุ่น

ก่อนยุคสมัยใหม่ประเทศญี่ปุ่นรับอิทธิพลจากกฎหมายของจีนโบราณ แต่ในยุคสมัยใหม่ประเทศญี่ปุ่นได้รับเอากฎหมายเข้ามาภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยไม่มีรูปแบบกฎหมายของจีนโบราณหลงเหลืออยู่แต่อย่างใด ภายหลังจากมีการปฏิวัติเมจิ รัฐบาลเมจิได้มุ่งเน้นที่จะสร้างระบบการตรากฎหมายแบบสมัยใหม่ ซึ่งเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ระบบกฎหมายของญี่ปุ่นมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยรับเอากฎหมายจากกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออกเข้ามา โดยเฉพาะกฎหมายของเยอรมันและกฎหมายของฝรั่งเศส แต่อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นก็ได้รับอิทธิพลกฎหมายของประเทศอังกฤษเช่นกัน ในช่วงที่ญี่ปุ่นได้ยึดครองประเทศไต้หวันและเกาหลีใต้ กฎหมายของไต้หวัน และเกาหลีใต้ก็ได้กลายเป็นพื้นฐานด้วยอย่างหนึ่งต่อระบบกฎหมายของกฎหมายญี่ปุ่น และนอกจากนี้ ญี่ปุ่นก็ยังได้รับอิทธิพลทางกฎหมายจากสหรัฐอเมริกาในช่วงระยะเวลาที่ญี่ปุ่นอยู่ภายใต้การยึดครองของกองทัพสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายว่าด้วยการฟ้องร้องคดีอาญา กฎหมายตลาดหลักทรัพย์ หรือกฎหมายว่าด้วยตราสารทางการเงินและตลาดหลักทรัพย์ (Financial Instruments and Exchange Act) ในปัจจุบัน และกฎหมายห้ามการผูกขาดทางการค้า

ประวัติความเป็นมากฎหมายของประเทศญี่ปุ่น

กฎหมายของประเทศญี่ปุ่นก่อนวิทยาการสมัยใหม่

เมื่อประมาณ ๕๐๐ ปีก่อนคริสตกาล วัฒนธรรมการปลูกข้าวได้เข้ามาสู่ประเทศญี่ปุ่น โดยผ่านทางจีน และประมาณ ๔๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ญี่ปุ่นเข้าสู่ยุคยะโยอิโบราณ ซึ่งการปลูกข้าวได้กลายเป็นพื้นฐานสังคมสมัยนั้น เมื่อกลายเป็นสังคมปลูกข้าวทำการเกษตรที่มีการรวมตัวกันของชุมชนขนาดใหญ่ก็เกิดความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนนั้นตามมา หมู่บ้านในสมัยโบราณหัวหน้าชนเผ่าทำหน้าที่เป็นคนกลางไกล่เกลี่ย หรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยวิธีเสี่ยงทาย ทำนายทางไสย

โดยถือว่าเมื่อศาลหลวงมีคำพิพากษาเกี่ยวกับข้อเท็จจริงอย่างไรแล้วศาลอื่น ๆ ต้องผูกพันพิพากษาคดีตามศาลหลวง เกิดเป็นจารีตประเพณีที่ถือเป็นหลักเกณฑ์และข้อบังคับที่มีลักษณะเป็นสามัญ (Common) และใช้กันทั่วไปในศาลทุกแคว้น ด้วยเหตุนี้กฎหมายคอมมอน ลอว์ จึงเริ่มเกิดขึ้นประเทศอังกฤษนับแต่นั้นเป็นต้นมา (ที่มา http://www.baanjomyut.com/library/global_community/05_2_4.html)

ศาสตร์ เมื่อเข้าสู่ยุคโคะฟุนได้มีการวิวัฒนาการของศาสนายุคแรกเริ่มและมีการยุติข้อขัดแย้งด้วยกฎหมายฟูโตะมะนิ (การเสียดายด้วยการใช้กระดูกวาง) หรือในการพิจารณาตัดสินใช้วิธีการแบบไสยศาสตร์ชาวบ้านด้วยการเทน้ำร้อนใส่มือแล้วดูว่ามีมือพุพองหรือไม่ เพื่อยืนยันความบริสุทธิ์หรือการกระทำใด ๆ ที่แท้จริง

เมื่อเข้าสู่กลางศตวรรษที่ ๔ รัฐบาลยะมะโตะ ได้ขยายอิทธิพลมายังตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของญี่ปุ่น โดยในตอนนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใช้ในการปกครอง ในปีพุทธศักราช ๑๑๔๗ เจ้าชายโชโตะคุ ได้ทรงตรารัฐธรรมนูญ ๑๗ มาตรา ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีความแตกต่างกับรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ โดยระบุขอบเขตด้านศีลธรรมของข้าราชการและขุนนาง ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากทางพระพุทธศาสนา และดูเหมือนว่าสิ่งนี้แสดงถึงเจตนาที่จะจัดตั้งรูปแบบการปกครองที่มีพระจักรพรรดิเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเดิมเป็นที่รวมกลุ่มของตระกูลที่มั่งคั่งเท่านั้น

ปีพุทธศักราช ๑๑๕๐ สมัยเจ้าชายโชโตะคุ ได้มีการส่งคณะทูตเคนซุชิ ไปเยือนจีน (ในสมัยราชวงศ์ซ่งของจีน) และในปีพุทธศักราช ๑๑๗๓ ก็ได้มีการส่งคณะทูตเคนโทชิ ไปเยือนจีน (ในสมัยราชวงศ์ถังของจีน) ซึ่งเป็นผลให้มีการรับเอากฎหมายของราชวงศ์ถังมาเป็นกรอบในการวางระบบการปกครองของญี่ปุ่น ซึ่งจะรวมอำนาจอยู่ศูนย์กลาง กล่าวคือ ได้มีการรวบรวมกฎหมายเป็นของตนเอง โดยใช้กฎหมายของราชวงศ์ถังเป็นแม่แบบ ต่อมาในปีพุทธศักราช ๑๒๑๑ ได้มีการตรากฎหมายโอมิเรียว ในปีพุทธศักราช ๑๓๒๓ ได้มีการตรากฎหมายอะสึเคะคิโยะมิอะระเรียว ในปีพุทธศักราช ๑๒๔๔ ได้มีการตรากฎหมายไทโฮ ในปีพุทธศักราช ๑๒๖๑ ได้มีการรวบรวมกฎหมายโยโร และมีการประกาศใช้ในปีพุทธศักราช ๑๓๐๐ แต่เมื่อเข้าสู่สมัยเฮอันตอนกลางได้ถูกทำลายไป แต่ทว่า คำว่ากฎหมายนั้นยังคงอยู่ และยังคงมีอิทธิพลส่วนหนึ่งเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยตอนต้นของสมัยเมจิ คำว่า “ริทสึ” สมัยปัจจุบัน คือ กฎหมายอาญา และคำว่า “เรียวหรือเร” สมัยปัจจุบันคือ ข้อบังคับข้อกำหนด ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรฝ่ายบริหาร การจัดเก็บภาษีบุคคลธรรมดา หรืออำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ เป็นต้น

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๑๗๗๕ โชกุนโฮโจ ยะสึโตะคิ ได้ตรากฎหมายที่เรียกว่า “โกะเซไบชิคิโมะคุ” (ประมวลกฎหมาย) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้กับนักรบในสังกัด และรวบรวมขนบธรรมเนียมแนวปฏิบัติที่เกิดขึ้นในสังคมแบบนักรบ ทั้งแบบอย่างและศีลธรรมที่มีมาตั้งแต่ตั้งแต่สมัยแม่ทัพโยะริโตะโมะ โดยได้มีการจัดทำหลักในการพิจารณาแก้ไขข้อพิพาทระหว่างขุนนางผู้เป็นเจ้าของที่ดินกับนักรบของตน และได้กลายเป็นประมวลกฎหมายอย่างเป็นทางการฉบับแรกของชนชั้นนักรบ ซึ่งต่อมาได้สืบทอดกฎหมายนี้และถือเป็นต้นแบบกฎหมายในสมัยมูโรมาจิ

เมื่อเข้าสู่สมัยเอะโตะ รัฐบาลเอะโตะได้จัดระบบการปกครองแบบบะคุฮัง พร้อมด้วย การกำหนดระบบกฎหมายปกครองนักรบทุกครั้งเมื่อมีการเปลี่ยนโชกุน และมีการออกกฎหมายปกครองโตเมียว พร้อมกับมีการกำหนดประมวลกฎหมายคัจฉะตะโอะชะตะกะคิในสมัยของโชกุนโทคุกะวะ โยะชิมุเนะ ลำดับที่ ๘ ซึ่งถือเป็นการรวบรวมตัวอย่างการพิจารณาคดีและกฎหมายในการปกครองแบบบะคุฟุฉบับใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมา

กฎหมายญี่ปุ่นช่วงปฏิรูปญี่ปุ่นในรัฐบาลเมจิและการรับวัฒนธรรมกฎหมายแบบภาคพื้นยุโรป

การรวบรวมประมวลกฎหมายญี่ปุ่นนั้น เป็นประวัติศาสตร์การรับรูปแบบกฎหมายตะวันตกเข้ามาเพื่อทำให้ญี่ปุ่นสามารถก้าวสู่สังคมสมัยใหม่ได้สำเร็จหลังจากการปฏิวัติเมจิ โดยเป็นการตัดรูปแบบกฎหมายแบบเก่าแก่ที่เคยมีมาก่อนหน้า ซึ่งวิชากฎหมายของญี่ปุ่นในปัจจุบันไม่ปรากฏการเรียนการสอนกฎหมายที่เกิดขึ้นในยุคสมัยโบราณ

รัฐบาลเมจิได้มีแนวคิดที่จะนำกฎหมายแบบอังกฤษใช้ แต่การรับเอารูปแบบกฎหมายแบบอังกฤษหรือคอมมอนลอว์เป็นสิ่งที่ยาก จึงได้มีการรับเอากฎหมายจากภาคพื้นยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับเอาอิทธิพลทางกฎหมายจากจักรวรรดิเยอรมัน (ราชอาณาจักรปรัสเซีย) ซึ่งมีการพัฒนาประเทศอย่างรวดเร็วเพื่อเป็นประเทศสมัยใหม่ในช่วงเวลาเดียวกันกับญี่ปุ่น โดยรูปแบบกฎหมายที่ปรากฏเด่นชัด คือ กฎหมายอาญา นอกจากนี้ญี่ปุ่นก็ยังรับเอาอิทธิพลทางกฎหมายแพ่งจากฝรั่งเศส ส่วนรัฐธรรมนูญนั้นรัฐบาลเมจิก็ได้รับอิทธิพลมาจากรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรปรัสเซียอย่างมากเช่นกัน แต่หลังจากญี่ปุ่นแพ้สงครามการตรารัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นไม่ได้รับอิทธิพลจากประเทศดังกล่าวแต่อย่างใด

รัฐธรรมนูญสมัยรัฐบาลเมจิได้กำหนดพระราชอำนาจอันแข็งแกร่งแด่องค์พระจักรพรรดิในการปกครองทหาร โดยที่สภาผู้แทนราษฎรไม่มีอำนาจแทรกแซงกิจการทหารดังกล่าวได้ ทำให้อำนาจในการควบคุมทหารโดยพลเรือนไม่สามารถกระทำได้อย่างแท้จริง สำหรับการแบ่งแยกอำนาจทั้งสามฝ่าย (อำนาจคณะรัฐมนตรีในการบริหารปกครองประเทศ อำนาจศาล และอำนาจรัฐสภา) เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด และการกำหนดสิทธิมนุษยชนก็เช่นเดียวกัน ยังมีจุดที่ไม่ชัดเจนนักภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นได้ก้าวเดินอย่างยิ่งใหญ่เพื่อกลายเป็นประเทศที่ปกครองด้วยกฎหมาย

-ระบบศาลยุติธรรม ศาลสูงแห่งเมจิ (ไทชินอิน) เป็นศาลชั้นสูงในการพิจารณาคดีและกระทรวงยุติธรรมมีอำนาจในการใช้อำนาจศาล และไม่มีอำนาจในการพิจารณาคดีที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ได้จัดตั้งศาลปกครองขึ้นตามแบบกฎหมายในแถบภาคพื้นยุโรป โดยคดีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารประเทศ ศาลยุติธรรมจะไม่สามารถดำเนินการพิจารณาได้

-ระบบการพิจารณาความอาญา ญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลจากกฎหมายเยอรมัน โดยได้นำการไต่สวนมูลฟ้องมาใช้ และดำเนินกระบวนการพิจารณาแบบไต่สวน

- ระบบการพิจารณาความแพ่ง ญี่ปุ่นรับเอารูปแบบกฎหมายเยอรมันและฝรั่งเศสที่ใช้ในกฎหมายมรดก ส่วนกฎหมายครอบครัวยังคงเป็นระบบกฎหมายแบบญี่ปุ่น

ผลกระทบจากการยึดครองของกองทัพสหรัฐอเมริกาต่อการปฏิรูปญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลงในปี พ.ศ.๒๔๘๘ ญี่ปุ่นภายใต้การควบคุมดูแลของกองทัพพันธมิตรนำโดยสหรัฐอเมริกา ได้รับอิทธิพลทางกฎหมายแบบอเมริกันเป็นอย่างมาก เช่น

รัฐธรรมนูญแห่งญี่ปุ่น รวมทั้งระบบศาลยุติธรรมและรูปแบบกฎหมายต่างๆ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้แก่

- ระบบกระบวนการศาลยุติธรรม ได้มีการจัดตั้งศาลสูงขึ้น โดยได้มีการมอบอำนาจศาลในการพิจารณากฎหมายที่ขัดรัฐธรรมนูญ พร้อมกับยกเลิกศาลปกครองแบบภาคพื้นยุโรป

- ระบบการบริหารประเทศ ญี่ปุ่นได้นำเอาระบบแบบอเมริกามาใช้อย่างกว้างขวาง และนำเอาระบบกรรมการอิสระหรือองค์กรอิสระหรือองค์กรกำกับอิสระซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งขององค์กรการบริหารของรัฐ โดยในปัจจุบันองค์กรดังกล่าวมีจำนวนลดลง เช่น องค์กรอิสระของญี่ปุ่น ได้แก่ คณะกรรมการข้าราชการพลเรือนแห่งชาติ คณะกรรมการแก้ไขข้อพิพาทด้านสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการการค้ายุติธรรม คณะกรรมการกำกับดูแลการสอบข้าราชการตุลาการ เป็นต้น

- ระบบการพิจารณาคดีอาญา ได้มีการยกเลิกระบบการไต่สวนมูลฟ้องและมีการนำกฎหมายว่าด้วยการฟ้องร้องคดีอาญาตามรูปแบบการพิจารณาที่มีการฟ้องร้องจากผู้เสียหายในคดีนั้น ส่วนการพิจารณาคดีโดยใช้ระบบลูกขุน ในญี่ปุ่นภายหลังสงครามถูกยกเลิก (เริ่มใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๘๖) โดยสภาไต่เตหของญี่ปุ่นได้ตรากฎหมายที่เรียกชื่อว่า “The Act Concerning Participation of Lay Assessors in Criminal Trials” (The Lay Assessor Act ๒๐๐๔) ออกมาเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๗ ซึ่งเป็นการนำเอาระบบ Saiban in หรือลูกขุนผสม หรือลูกขุนประชาชน หรือผู้พิพากษาสამัญชน หรือตุลาการสามัญชน มาประยุกต์ใช้ในการพิจารณาคดีความผิดร้ายแรง กฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับในปี พ.ศ.๒๕๕๒ โดยมีหลักการในการเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ซึ่งถือว่าญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนารูปแบบกฎหมายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคล้ายคลึงสหรัฐอเมริกา

- ระบบการพิจารณาความแพ่ง ญี่ปุ่นมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายครอบครัวบนพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย และการเคารพสิทธิส่วนบุคคล

- ระบบกฎหมายพาณิชย์ (กฎหมายสังคม) ประเทศญี่ปุ่นได้มีการนำแนวคิดบางส่วนแบบอเมริกันมาใช้ในระบบบริษัทห้างหุ้นส่วนจำกัด โดยกำหนดให้บริษัทต้องจัดตั้งระบบเงินทุนจดทะเบียนและคณะกรรมการผู้บริหารในบริษัทห้างหุ้นส่วนจำกัด

โครงสร้างกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นปัจจุบัน

ประเทศญี่ปุ่นมีที่มาของกฎหมาย มีดังนี้

๑) รัฐบัญญัติต่างๆ

- รัฐธรรมนูญญี่ปุ่น และกฎหมายแก้ไขรัฐธรรมนูญ
- สนธิสัญญา
- กฎหมาย
- คำสั่ง/กฤษฎีกา ได้แก่ คำสั่งคณะรัฐมนตรี คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี คำสั่งกรมฟื้นฟูพื้นที่พิบัติภัย คำสั่งกระทรวง ระเบียบสำนักงาน (ระเบียบ/คำสั่งกรม) ระเบียบสำนักตรวจบัญชี
- ระเบียบศาลฎีกา
- ระเบียบสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา

- เทศบัญญัติ
- ระเบียบองค์กรส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น
- ระเบียบองค์กรส่วนท้องถิ่นอื่นที่อยู่นอกเหนือจากระเบียบ

๑ กฎหมายจารีตประเพณี (กฎหมายว่าด้วยการใช้กฎหมาย มาตรา ๓ , กฎหมายแพ่ง มาตรา ๙๒ ,กฎหมายพาณิชย์ มาตรา ๑ วรรค ๒)

กระบวนการตรากฎหมายในประเทศญี่ปุ่น

๑. การจัดทำร่างกฎหมายต้นฉบับ การจัดทำร่างกฎหมายที่คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอจะถูกยกร่างโดยแต่กระทรวงและกรมที่กำกับดูแลเมื่อเห็นว่าจำเป็นต้องออกกฎหมายใหม่หรือแก้ไขกฎหมายหรือยกเลิกกฎหมายที่มีอยู่ ภายหลังจากยกร่างแล้วจะมีการรับฟังความคิดเห็นร่วมกับกระทรวงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งยังอาจมีการส่งไปยังคณะที่ปรึกษาที่เกี่ยวข้องหรือทำประชาพิจารณ์ และเมื่อกระบวนการข้างต้นเสร็จสิ้นแล้วและกระทรวงต้นเรื่องเห็นว่าร่างกฎหมายฉบับนั้นพร้อมที่จะนำเข้าสู่การพิจารณาในสภาผู้แทนราษฎร กระทรวงต้นเรื่องนั้นจะต้องทำการตรวจสอบขั้นสุดท้ายให้ถูกต้องตามรูปแบบก่อนนำเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรต่อไป

๒. การพิจารณาของสำนักนิติบัญญัติประจำคณะรัฐมนตรี สำหรับร่างกฎหมายที่คณะรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ จะมีการพิจารณาในสำนักนิติบัญญัติประจำคณะรัฐมนตรีก่อนที่จะส่งไปยังที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา ซึ่งการพิจารณาโดยปกติแล้วจะเริ่มขึ้นเมื่อสำนักนิติบัญญัติได้รับหนังสือคำร้องขอให้ดำเนินการพิจารณาโดยคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นหนังสือที่ถูกส่งมาจากกระทรวงและกรมที่เกี่ยวข้องกับร่างกฎหมายนั้นผ่านทางนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันร่างกฎหมายต้นฉบับซึ่งที่ประชุมของแต่ละกระทรวงรวบรวมขึ้นตามอำนาจหน้าที่นั้นจะใช้วิธีพิจารณาได้ส่วนเบื้องต้นก่อนภายในสำนักนิติบัญญัติประจำคณะรัฐมนตรี ดังนั้น คำร้องที่ขอให้มีการพิจารณาโดยคณะรัฐมนตรีนั้นจะถูกส่งไปพร้อมกับร่างกฎหมายที่ผ่านการพิจารณาขั้นต้นภายในสำนักนิติบัญญัติประจำคณะรัฐมนตรีแล้วเท่านั้น

สำหรับการพิจารณาภายในสำนักนิติบัญญัติประจำคณะรัฐมนตรี จะมีการดำเนินการเกี่ยวกับร่างกฎหมายต้นฉบับที่กระทรวงจัดทำขึ้น ดังนี้

- พิจารณาความสัมพันธ์ของการตรากฎหมายกับภารกิจงานที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันหรือความสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ความสมเหตุสมผลทางกฎหมายในส่วนเนื้อหาของสาระของกฎหมายที่จะตราขึ้น
- พิจารณาเจตนารมณ์ของกฎหมายที่จะตราขึ้นว่าสื่อความได้อย่างถูกต้องในแง่ของกฎหมายหรือไม่
- พิจารณาความเหมาะสมของสำนวนกฎหมายในแต่ละมาตราหรือการจัดวางโครงสร้างกฎหมาย
- พิจารณาเกี่ยวกับข้อผิดพลาดในการใช้อักษรหรือคำศัพท์เฉพาะทาง ในการพิจารณาเหล่านี้จะต้องอาศัยมุมมองและลีลาทางกฎหมายและเทคนิคทางนิติบัญญัติ

เมื่อพิจารณาในขั้นต้นของสำนักนิติบัญญัติประจำคณะรัฐมนตรีเสร็จแล้ว กระบวนการในการพิจารณาในคณะรัฐมนตรีจะเริ่มก่อนที่จะส่งไปยังสภาผู้แทนราษฎร โดยจะมีหนังสือจากรัฐมนตรีผู้รับผิดชอบถึงนายกรัฐมนตรี จากนั้นเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจะส่งหนังสือฉบับดังกล่าวไปยังสำนักนิติบัญญัติประจำคณะรัฐมนตรีอีกครั้ง ซึ่งจะมีการตรวจทานข้อสรุปที่ได้จากการพิจารณาในขั้นต้นพร้อมกับพิจารณาครั้งสุดท้าย โดยมีการแก้ไขเนื้อหาตามความจำเป็นก่อนจะส่งกลับไปยังเลขาธิการคณะรัฐมนตรีอีกครั้ง

๓. การพิจารณาเพื่อลงมติของคณะรัฐมนตรีก่อนยื่นต่อสภาผู้แทนราษฎร สำหรับร่างกฎหมายที่พิจารณาในคณะรัฐมนตรี เมื่อคณะรัฐมนตรีจะลงมติเห็นชอบ หากไม่มีความเห็นคัดค้านเกิดขึ้น ร่างกฎหมายที่มาจากคณะรัฐมนตรีนั้นจะถูกส่งสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา โดยหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการยื่นร่างกฎหมายต่อสภาผู้แทนราษฎร จะดำเนินการโดยเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

๔. การพิจารณาร่างกฎหมายในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อร่างกฎหมายที่คณะรัฐมนตรียื่นต่อสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา โดยหลักการประธานสภาที่รับร่างกฎหมายนั้นจะต้องส่งต่อไปยังคณะกรรมการที่เหมาะสม การพิจารณาในคณะกรรมการนั้น อันดับแรกจะเริ่มจากการที่รัฐมนตรีผู้รับผิดชอบจะอธิบายถึงเหตุผลความจำเป็นของร่างกฎหมายนั้น จากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนการพิจารณา ซึ่งการพิจารณาดังกล่าวจะต้องดำเนินการในรูปแบบของการกระทู้ถามเกี่ยวกับร่างกฎหมายนั้นเป็นหลัก สำหรับกระทู้ถามที่เกิดขึ้นในคณะกรรมการนั้น เมื่อการอภิปรายเสร็จสิ้นลง ประธานคณะกรรมการจะแจ้งปัญหาที่ได้จากการอภิปรายต่อที่ประชุมเพื่อลงมติเห็นชอบต่อไป โดยหากการพิจารณาร่างกฎหมายนั้นเสร็จสิ้นลงในระดับคณะกรรมการแล้ว ร่างกฎหมายฉบับนั้นก็จะถูกส่งไปยังที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาต่อไป ภายหลังจากการลงมติของคณะกรรมการและสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ร่างกฎหมายที่คณะรัฐมนตรีจะผ่านความเห็นชอบในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา(โดยบางครั้งจะถูกส่งไปพิจารณาก่อนเป็นครั้งคราว) จะถูกส่งไปยังอีกสภาหนึ่งเพื่อพิจารณา โดยสภานั้น ๆ จะเริ่มกระบวนการพิจารณาและลงมติเห็นชอบในชั้นคณะกรรมการและในที่ประชุมสภาเช่นเดียวกัน

๕. การประกาศใช้กฎหมาย กฎหมายจะต้องประกาศใช้ภายใน ๓๐ วันนับตั้งแต่ทูลเกล้าฯ สมเด็จพระจักรพรรดิโดยประธานสภาผ่านคณะรัฐมนตรี โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา หลังผ่านกระบวนการลงมติเห็นชอบเพื่อลงประกาศจากคณะรัฐมนตรี (โดยกฎหมายที่ได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา จะจัดพิมพ์เนื้อหาสาระของกฎหมายโดยสังเขปเพื่อประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไปเข้าใจได้อย่างทั่วถึง) การประกาศใช้กฎหมายมีความจำเป็น ภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้ทราบถึงกฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบโดยรัฐสภา และเป็นการทำให้ประชาชนได้รู้จักกฎหมายนั้น ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ต่อไป ในการประกาศใช้กฎหมายจะมีการลงหมายเลขที่กฎหมายฉบับนั้น โดยจะต้องมีการประทับตราลงนามโดยรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องและนายกรัฐมนตรีตามลำดับ

อนึ่ง การที่จะทำให้กฎหมายมีผลใช้บังคับจริงนั้น โดยทั่วไปเรียกว่า “การบังคับใช้กฎหมาย” ซึ่งโดยปกติกฎหมายที่ได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษาจะมีการใช้บังคับเมื่อไหร่จะถูกกำหนดไว้ในส่วนแนบท้าย

กฎหมายรัฐธรรมนูญในประเทศญี่ปุ่น

รัฐธรรมนูญประเทศญี่ปุ่นมีการกำหนดหลักการไว้เพื่อเป็นการแบ่งแยกอำนาจออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. Legislative อำนาจนิติบัญญัติ (Diet) รัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา

๒. Executive อำนาจบริหาร (Prime Minister & Cabinet) สมาชิกสภาเลือกนายกรัฐมนตรี

๓. Judiciary อำนาจตุลาการ (Courts) โดยผู้พิพากษาถูกแต่งตั้งจากคณะรัฐมนตรี Three-phase trial และระบบพิจารณาคดีแบ่งเป็นสามชั้นศาล และใช้ระบบศาลเดี่ยว คือ ระบบที่ให้ศาลยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยคดีทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่ง คดีอาญา หรือคดีปกครอง

รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นฉบับปัจจุบันมีทั้งหมด ๑๐๓ มาตรา ประกอบด้วย ๑๑ หมวด ดังต่อไปนี้

หมวด ๑ พระจักรพรรดิ (มาตรา ๑-๘)

หมวด ๒ การละเว้นซึ่งสงคราม (มาตรา ๙)

หมวด ๓ สิทธิและหน้าที่ของประชาชน (มาตรา ๑๐-๔๐)

หมวด ๔ รัฐสภา (มาตรา ๔๑-๖๔)

หมวด ๕ คณะรัฐมนตรี (มาตรา ๖๕-๗๕)

หมวด ๖ ตุลาการ (มาตรา ๗๖-๘๒)

หมวด ๗ การคลัง (มาตรา ๘๓-๙๑)

หมวด ๘ การปกครองส่วนท้องถิ่น (มาตรา ๙๒-๙๕)

หมวด ๙ การแก้ไข (มาตรา ๙๖)

หมวด ๑๐ กฎหมายสูงสุด (มาตรา ๙๗-๙๙)

หมวด ๑๑ บทบัญญัติเสริม (มาตรา ๑๐๐-๑๐๓)

หมวด ๑๐ กฎหมายสูงสุด

เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นแล้วจะเห็นได้ว่าการรับรองถึงหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญได้มีการคุ้มครองไว้อย่างชัดเจน รวมถึงการคุ้มครองเกี่ยวกับสิทธิของมนุษยชนพื้นฐาน ตลอดจนความผูกพันขององค์กรทั้งหลายที่ต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ ได้บัญญัติไว้ใน หมวด ๑๐ ตั้งแต่มาตรา ๙๗ ถึงมาตรา ๙๙ ดังนี้

มาตรา ๙๗ (สิทธิมนุษยชนที่ล่วงละเมิดไม่ได้)

สิทธิมนุษยชนพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญนี้คุ้มครองแก่ประชาชนชาวญี่ปุ่นเป็นผลผลิตของบรรพชนในอันที่จะให้เป็นอิสระ ความอยู่รอดที่ยั่งยืนได้รับการตรวจสอบมากมายหลายครั้ง และเป็นไปเพื่อหลักประกันแก่ชนรุ่นปัจจุบันและอนุชนรุ่นหลัง เป็นสิทธิที่ดำรงอยู่ตลอดเวลาและล่วงละเมิดไม่ได้

มาตรา ๙๘ (กฎหมายที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ)

รัฐธรรมนูญนี้เป็นกฎหมายสูงสุดของชาติ และไม่มีกฎหมาย คำสั่ง พระราชประสงค์ หรือการกระทำของรัฐบาลใด แม้เพียงบางส่วน ที่ขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและมีสภาพบังคับทางกฎหมายหรือความสมบูรณ์ทางกฎหมายได้

สนธิสัญญาที่ประเทศญี่ปุ่นได้ทำไว้และกฎหมายที่ญี่ปุ่นได้ทำไว้ระหว่างประเทศต้องได้รับความเชื่อถือและเคารพอย่างซื่อสัตย์

มาตรา ๙๙ (ความผูกพันเหนืออำนาจทั้งหลายของรัฐธรรมนูญ)

สมเด็จพระจักรพรรดิหรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา ผู้พิพากษา และเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งปวงมีหน้าที่เคารพและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญนี้

การสถาปนาหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญที่ปรากฏในมาตรา ๙๘ รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นฉบับปัจจุบัน เพื่อให้หลักการมีความมั่นคงถาวร ก็ย่อมต้องมีกลไกที่ทำหน้าที่ควบคุมตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ซึ่งจากอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาควบคุมประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นก็ได้กำหนดให้ศาลฎีกาหรือศาลสูงสุด (The Supreme Court) ของญี่ปุ่นทำหน้าที่ดังกล่าว โดยมีรูปแบบเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกา

หมวด ๖ ตุลาการ

บทบัญญัติรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นฉบับปัจจุบัน ค.ศ.๑๙๔๗ หมวด ๖ ตุลาการ ตั้งแต่มาตรา ๗๖ ถึงมาตรา ๘๒ ได้กล่าวถึงเรื่องต่างๆ ได้แก่ อำนาจฝ่ายตุลาการ (มาตรา ๗๖) , กระบวนการพิจารณาในศาล (มาตรา ๗๗) , การถอดถอนผู้พิพากษา (มาตรา ๗๘) , องค์ประกอบของศาลฎีกา (มาตรา ๗๙) , ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งของผู้พิพากษา (มาตรา ๘๐) , เขตอำนาจศาล (มาตรา ๘๑) และหลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผย (มาตรา ๘๒) โดยมีเนื้อหา ดังต่อไปนี้

มาตรา ๗๖ (อำนาจฝ่ายตุลาการ)

- (๑) อำนาจตุลาการทั้งหมดตกแก่ศาลฎีกาและศาลล่างตามที่กฎหมายบัญญัติ
- (๒) การตั้งศาลพิเศษเพื่อพิจารณาคดีพิพาทคดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะจะกระทำมิได้ ห้ามมิให้องค์กรหรือผู้แทนฝ่ายบริหารมีอำนาจชี้ขาดในทางตุลาการ
- (๓) ผู้พิพากษาทั้งหลายเป็นอิสระในการตัดสินใจและผูกพันเฉพาะแต่ตามที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา ๗๗ (กระบวนการพิจารณาคดีในศาล)

- (๑) ศาลฎีกามีอำนาจออกข้อกำหนดว่าด้วยวิธีพิจารณาและวิธีปฏิบัติในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาล และในเรื่องวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับทนายความ การรักษาความสงบเรียบร้อยในศาล และการบริหารงานยุติธรรม
- (๒) อัยการย่อมตกอยู่ในบังคับของอำนาจศาลฎีกาในการออกข้อกำหนดดังกล่าว

(๓) ศาลฎีกาอาจมอบอำนาจในการออกข้อกำหนดแก่ศาลล่างศาลหนึ่งก็ได้

มาตรา ๗๘ (การถอดถอน)

- (๑) การถอดถอนผู้พิพากษาจะกระทำมิได้เว้นแต่จะได้กระทำโดยกระบวนการถอดถอน ความในข้อนี้มีให้ใช้บังคับในกรณีผู้พิพากษาขาดความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ ในทางกายภาพหรือโดยสภาพจิตไม่อาจทำหน้าที่ตัดสินคดีต่อไปได้
- (๒) การดำเนินการทางวินัยแก่ผู้พิพากษาโดยองค์กรหรือผู้แทนจากรัฐบาลจะกระทำ มิได้

มาตรา ๗๙ (ศาลฎีกา)

- (๑) ศาลฎีกาประกอบด้วยประธานศาลฎีกาและผู้พิพากษาศาลฎีกาตามที่กฎหมาย กำหนด ให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้งผู้พิพากษาศาลฎีกาเว้นแต่ประธานศาลฎีกา
- (๒) ประชาชนมีอำนาจทบทวนการแต่งตั้งผู้พิพากษาศาลฎีกาได้ในวาระแรกหลังการ แต่งตั้งที่มีการเลือกตั้งทั่วไปสำหรับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และมีอำนาจทบทวน การแต่งตั้งอีกครั้งหนึ่งในวาระหลังการแต่งตั้งที่มีการเลือกตั้งทั่วไปสำหรับ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อได้แต่งตั้งมาแล้วไม่น้อยกว่าสิบปี
- (๓) ในกรณีตามวรรคก่อน เมื่อได้เสียงข้างมากของผู้เลือกตั้งให้พ้นตำแหน่ง ให้บุคคล ดังกล่าวพ้นจากตำแหน่ง
- (๔) หลักเกณฑ์การทบทวนให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ
- (๕) ผู้พิพากษาศาลฎีกาพ้นจากตำแหน่งด้วยเหตุเกษียณอายุตามที่กฎหมายบัญญัติ
- (๖) ให้ผู้พิพากษาศาลฎีกาที่พ้นจากตำแหน่งมีสิทธิได้รับเงินบำนาญ ค่าทดแทนที่ เหมาะสมในอัตราที่ไม่ต่ำกว่าค่าตอบแทนในขณะดำรงตำแหน่ง

มาตรา ๘๐ (ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งของผู้พิพากษา)

- (๑) ให้คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งผู้พิพากษาในศาลล่างจากบัญชีรายชื่อของบุคคลที่ระบุนาม ไว้โดยศาลฎีกา
- (๒) ให้ผู้พิพากษาศาลล่างปฏิบัติหน้าที่เป็นเวลาสิบปีและมีสิทธิพิเศษในการได้รับแต่งตั้ง ใหม่ เว้นแต่กรณีเกษียณอายุตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายบัญญัติ
- (๓) ให้ผู้พิพากษาศาลล่างได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมซึ่งจะต้องไม่ลดลงตลอด ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง

มาตรา ๘๑ (เขตอำนาจศาล)

ศาลฎีกาเป็นศาลในชั้นสุดท้ายและมีอำนาจวินิจฉัยปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ของกฎหมายใด ๆ

มาตรา ๘๒ (การพิจารณาคดีโดยเปิดเผย)

- (๑) ให้ศาลพิจารณาคดีและอ่านคำพิพากษาโดยเปิดเผย

- (๒) เมื่อศาลมีมติโดยเอกฉันท์ว่าการเปิดเผยจะเป็นอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยลับ แต่ในการพิจารณาคดีความผิดทางการเมือง ความผิดเกี่ยวกับสื่อมวลชน หรือคดีซึ่งเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๓ ของรัฐธรรมนูญนี้ให้กระทำโดยเปิดเผยเสมอ

ศาลฎีกาหรือศาลสูงสุด (The Supreme Court)

ศาลฎีกาหรือศาลสูงสุด (The Supreme Court) ตั้งอยู่ที่เมืองโตเกียว มีอำนาจที่จะพิจารณาคดีการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารว่าเกินขอบเขตที่รัฐธรรมนูญมอบหมายไว้ให้หรือไม่ตามมาตรา ๘๑ ซึ่งอำนาจที่จะสั่งว่าการปฏิบัติของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารเป็นโมฆะหากเกินขอบเขตอำนาจตามที่รัฐธรรมนูญมอบให้เป็นหลักการที่สำคัญที่สุดที่ฝ่ายตุลาการจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากการล่วงละเมิดของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร เหตุผลสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นมีการปกครองโดยกฎหมายตามหลักนิติรัฐ (The Rule of Law) อย่างแท้จริง ได้แก่^๓

ประการแรก : ระบบศาลมีความเป็นอิสระต่อตัวเองไม่ต้องขึ้นอยู่กับรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม หากมอบอำนาจการบริหารให้แก่ศาลฎีกาในการอรรถเบียดกฎหมายเกณฑ์ต่าง ๆ ทางด้านตุลาการ ตามมาตรา ๗๖ และมาตรา ๗๗

ประการที่สอง : การล้มเลิกศาลปกครอง โดยให้ศาลยุติธรรมพิจารณาคัดสินทุกคดีทั้งคดีแพ่งคดีอาญา และคดีปกครอง

ประการที่สาม : ศาลฎีกา(ศาลสูงของญี่ปุ่น) มีอำนาจที่จะพิจารณาคดีการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหารว่าเกินขอบเขตที่รัฐธรรมนูญมอบหมายไว้ให้หรือไม่ตามมาตรา ๘๑ ซึ่งอำนาจที่จะสั่งว่าการปฏิบัติของฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหารเป็นโมฆะหากเกินขอบเขตอำนาจตามที่รัฐธรรมนูญมอบให้เป็นหลักการที่สำคัญที่สุดที่ฝ่ายตุลาการจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนจากการล่วงละเมิดของฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายบริหาร โดยศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดใช้อำนาจดังกล่าวได้ ๓ วิธี กล่าวคือ

วิธีที่ ๑ : การที่ศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดจะพิจารณาคดีที่ว่าการปฏิบัติหรือกฎหมายใดขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญหรือไม่นั้น จำต้องเป็นคดีที่มีการฟ้องร้องมีหลักฐานแน่นหนาจริง ๆ หากเป็นปัญหาแบบปรัชญาที่อาจจะเกิดขึ้นได้นั้นศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดจะไม่พิจารณา

วิธีที่ ๒ : การพิจารณาคดีตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ศาลชั้นต้นก็มีอำนาจที่จะพิจารณาคัดสินคดีได้เช่นเดียวกับศาลฎีกาหรือศาลสูงสุด

วิธีที่ ๓ : คำพิพากษาศาลชั้นต้นนั้นอาจถูกพิจารณาว่าขัดกับรัฐธรรมนูญได้เช่นเดียวกันโดยศาลฎีกาหรือศาลสูงสุด

องค์ประกอบศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดซึ่งเป็นศาลสูงสุดที่เป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญนี้ตามมาตรา ๘๑ ประกอบด้วย ประธานศาลฎีกาหรือประธานศาลสูงสุด ๑ นาย และผู้พิพากษาศาลฎีกาหรือผู้พิพากษาศาลสูงสุดอีก ๑๔ นาย รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๕ นายเป็นองค์คณะ ตำแหน่งประธานศาลฎีกาหรือประธานศาลสูงสุดมีฐานะและศักดิ์ศรีเทียบเท่าตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

^๓ เพ็ญศรี กาญจนมัย , (บรรณาธิการ) . ประวัติศาสตร์และอารยธรรมญี่ปุ่น. (กรุงเทพฯ: วารวดีการพิมพ์, ๒๕๒๒) , หน้า ๓๕๙

ประธานวุฒิสภา และประธานสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้เพราะถือว่ามีฐานะเป็นหัวหน้าฝ่ายอำนาจตุลาการ เหมือนนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร และประธานสภาเป็นหัวหน้าฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งประธานศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดจะได้รับการแต่งตั้งโดยการเลือกสรรของคณะรัฐมนตรีซึ่งจะเป็นผู้เสนอให้องค์จักรพรรดิลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง ส่วนผู้พิพากษาอื่นๆ นั้นคณะรัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้งในพระปรมาภิไธยขององค์จักรพรรดิ โดยมีหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งว่า ผู้ที่จะได้รับการพิจารณาแต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดอย่างน้อย ๑๐ นาย จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นนักกฎหมายโดยอาชีพ เช่น เป็นผู้พิพากษา อัยการ หรือนักกฎหมายมาอย่างน้อย ๒๐ ปี ส่วนผู้พิพากษาศาลอื่นๆ นั้นอาจจะเลือกสรรมาจากบุคคลที่ไม่ได้เป็นนักกฎหมายโดยอาชีพก็ได้ แต่จะต้องมีความรู้ทางด้านกฎหมายอย่างกว้างขวาง และจะต้องมีอายุอย่างน้อย ๔๐ ปีขึ้นไป ในการแต่งตั้งผู้พิพากษาศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดรัฐธรรมนูญไม่ได้บัญญัติให้คณะรัฐมนตรีต้องขอความยินยอมเห็นชอบจากรัฐสภาก่อน ดังเช่นที่บัญญัติไว้ในการจัดตั้งคณะรัฐมนตรี แต่อย่างไรก็ตามคณะรัฐมนตรีก็ต้องรับผิดชอบในการแต่งตั้งคณะผู้พิพากษาศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดต่อรัฐสภาทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติอยู่ดี ตำแหน่งผู้พิพากษาศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดและประธานศาลฎีกาหรือศาลศาลสูงสุดได้รับการประกันความมั่นคงในการดำรงตำแหน่งโดยบทบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นๆ เพื่อประกันความเป็นอิสระของฝ่ายตุลาการ โดยประธานศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดและผู้พิพากษาศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดจะอยู่ในตำแหน่งจนกระทั่งอายุ ๗๐ ปี จึงเกษียณอายุ แต่ประธานศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดและผู้พิพากษาศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดอาจต้องออกจากตำแหน่งก่อนเกษียณได้ในกรณีถึงแก่กรรม หรือถูกถอดถอนตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๗๙ สำหรับอำนาจหน้าที่ของศาลฎีกาหรือศาลสูงสุด ศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดมีอำนาจหน้าที่สำคัญ ๔ ประการ ดังนี้

๑. เป็นผู้บริหารงานของฝ่ายตุลาการทั้งหมด โดยมีฐานะเป็นผู้ควบคุมบังคับบัญชาข้าราชการฝ่ายตุลาการ มีอำนาจแต่งตั้ง ถอดถอน และจัดทำร่างงบประมาณของฝ่ายตุลาการ
๒. การออกข้อบังคับเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม และระเบียบปฏิบัติต่างๆ ที่เกี่ยวกับทนายความ วินัยภายในศาล และการบริหารราชการของศาลออกมาใช้บังคับ
๓. การจัดตั้งสถาบันวิจัยและฝึกอบรมทางกฎหมายเพื่อยกระดับความรู้ความสามารถของผู้พิพากษา
๔. อำนาจพิจารณาตัดสินบททวนกฎหมายคำสั่ง กฎข้อบังคับ หรือการดำเนินการใดๆ ว่าขัดกับรัฐธรรมนูญหรือไม่

การทำหน้าที่ของศาลฎีกาของประเทศญี่ปุ่นในการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเพื่อคุ้มครองรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญและสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้น ได้รับการออกแบบโดยมีอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในการยกร่างรัฐธรรมนูญในปัจจุบันที่ประกาศใช้หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งมีลักษณะของระบบกระจายอำนาจที่ไม่มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญแยกมาต่างหาก แต่กำหนดให้ศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดที่นอกจากทำหน้าที่วินิจฉัยคดีที่ขึ้นมาจากศาลล่างแล้วยังทำหน้าที่ตรวจสอบกฎหมายไม่ให้ขัดรัฐธรรมนูญอีกประการหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีบทบัญญัติอื่นในรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมายในระหว่างการพิจารณาของสภาไดเอท (The National Diet of Japan) ดังนั้น ตามระบบของญี่ปุ่นจึงเป็นการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญเฉพาะหลังการประกาศใช้กฎหมายแล้วเท่านั้น ซึ่งระบบนี้อาจทำให้เกิด

ข้อจำกัดในการทำหน้าที่คุ้มครองความชอบด้วยรัฐธรรมนูญที่ต้องรอให้เกิดประเด็นข้อพิพาทเข้าสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรมก่อน และมีการกล่าวอ้างต่อผู้คดีว่ากฎหมายที่ใช้บังคับนั้นมีบทบัญญัติที่อาจขัดต่อรัฐธรรมนูญในมาตราใดมาตราหนึ่งก่อน เรื่องจึงถูกส่งขึ้นไปยังศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดเพื่อพิจารณาได้

นอกจากศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุดแล้ว ญี่ปุ่นยังมีศาลลำดับรองลงไปศาลประเภทต่างๆ ได้แก่^๔

ศาลอุทธรณ์หรือศาลสูง ((High Courts)

ศาลอุทธรณ์หรือศาลสูง (High Courts) มีทั้งสิ้นจำนวน ๘ แห่ง ตั้งอยู่ที่เมืองโตเกียว เมืองนาโกยา เมืองโอซากา เมืองฮิโรชิมา เมืองฟูกุโอกะ เมืองเซ็นได เมืองซัปโปโร และเมืองทาคา มาทสึ ซึ่งยังมีศาลอุทธรณ์สาขาอีก ๖ แห่ง ศาลอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาและพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาที่ได้รับการอุทธรณ์จากศาลจังหวัดและศาลแขวงซึ่งเป็นศาลชั้นต้น คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ถือว่าคดีสิ้นสุดไม่อาจจะทำการฎีกาต่อไปได้ อนึ่งศาลอุทธรณ์ของญี่ปุ่นยังมีอำนาจพิพากษาคดีปกครองบางประเภท เช่น คดีการเลือกตั้ง คดีการก่อกบฏ และคดีการก่อกบฏทางการเมือง เป็นต้น

ในระดับถัดไปเป็นศาลชั้นต้น ประกอบด้วย ศาลจังหวัด (District Courts) จะมีจังหวัดละ ๑ แห่ง รวม ๔๗ แห่ง (ยกเว้นที่ฮอกไกโดมีอยู่ ๔ แห่ง) รวมทั้งหมดจึงมีศาลจังหวัด ๕๐ ศาล โดยมีศาลสาขาอีก ๒๐๓ ศาลด้วยกัน มีเขตอำนาจพิจารณาคดีแพ่งที่มีการฟ้องร้องค่าเสียหายมากกว่า ๑,๔๐๐,๐๐๐ เยน ทั้งศาลจังหวัดและสาขามีศาลครอบครัว (Family Courts) ซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจตัดสินคดีเกี่ยวกับครอบครัว เด็กและเยาวชนต่างๆ โดยมีอำนาจเท่ากับศาลจังหวัด ส่วนศาลชั้นต้นที่มีขนาดเล็กที่สุด คือ ศาลแขวง (Summery Courts) เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งคดีอาญาที่เป็นคดีมโนสาเร่ต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินจำนวนไม่มากโดยมีทุนทรัพย์ไม่เกิน ๑,๔๐๐,๐๐๐ เยน หรือเกี่ยวกับโทษจำคุกเล็กน้อยที่มีโทษปรับหรือจำคุกไม่เกิน ๑๕ วัน โดยมีศาลประเภทนี้ ๔๓๘ ศาลทั่วประเทศ^๕

จะเห็นได้ว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายหรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร(Civil Law) เช่นเดียวกับประเทศไทย โดยในปัจจุบันญี่ปุ่นมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด โดยได้แบ่งแยกอำนาจอธิปไตยออกเป็น ๓ ส่วน คือ Legislative อำนาจนิติบัญญัติ (Diet) ซึ่งรัฐสภาประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา , Excutive อำนาจบริหาร (Prime Minister & Cabinet) สมาชิกสภาเลือกนายกรัฐมนตรี และ Judiciary อำนาจตุลาการ (Courts) โดยผู้พิพากษาถูกแต่งตั้งจากคณะรัฐมนตรี Three-phase trial นอกจากนี้รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดแล้วญี่ปุ่นยังมีประมวลกฎหมายหลักอีก ๕ ฉบับ คือ ประมวลกฎหมายแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายพาณิชย์ ประกอบกันเป็น “กฎหมายทั้ง ๖ (the Roppo; Six Codes) ซึ่งถือเป็นระบบกฎหมายหลัก

^๔ เขียน ชีระวิทย์ , ระบบการปกครองของญี่ปุ่น . (กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิชย์,๒๕๑๑), หน้า ๘๕.

^๕ ประชิต ฌ บางช้าง , การเมืองและการปกครองญี่ปุ่นเบื้องต้น . (เชียงใหม่:โครงการผลิตตำราคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ,๒๕๒๒) , หน้า ๘๓.

ที่สำคัญของญี่ปุ่น ส่วนระบบการพิจารณาคดีในญี่ปุ่นแบ่งศาลเป็นสามชั้นศาลและใช้ระบบศาลเดี่ยว คือระบบที่ให้ศาลยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยคดีทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่ง คดีอาญาหรือคดีปกครอง ทั้งนี้ ประเทศญี่ปุ่นมีศาลฎีกาหรือศาลสูงสุด (The Supreme Court) เป็นผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายเพื่อคุ้มครองรักษาความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญและสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยกำหนดให้ศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดซึ่งนอกจากทำหน้าที่วินิจฉัยคดีที่ขึ้นมาจากศาลล่างแล้วยังทำหน้าที่ตรวจสอบกฎหมายไม่ให้ขัดรัฐธรรมนูญอีกประการหนึ่งด้วย ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีบทบัญญัติอื่นในรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของร่างกฎหมายในระหว่างการพิจารณาของสภาไดเอท (The National Diet of Japan) ดังนั้นตามระบบของญี่ปุ่นจึงเป็นการควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญเฉพาะหลังการประกาศใช้กฎหมายแล้วเท่านั้น ซึ่งระบบนี้อาจทำให้เกิดข้อจำกัดในการทำหน้าที่คุ้มครองความชอบด้วยรัฐธรรมนูญที่ต้องรอให้เกิดประเด็นข้อพิพาทเข้าสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรมก่อน และให้มีการกล่าวอ้างต่อสู้คดีว่ากฎหมายที่ใช้บังคับนั้นมีบทบัญญัติที่อาจขัดต่อรัฐธรรมนูญในมาตราใดมาตราหนึ่งก่อน เรื่องจึงถูกส่งขึ้นไปยังศาลฎีกาหรือศาลสูงสุดเพื่อพิจารณาได้
